

СТАНОВИЩЕ

на

ПРОФ. ДИН СВЕТЛОЗАР ВЛАДИМИРОВ ЕЛДЪРОВ,

Институт за балканистика с Център по тракология при БАН,

за дисертацията за присъждане на образователната и научна степен „доктор” на

ИЛИАНА ДОНЧОВА ИЛИЕВА,

докторант на самостоятелна подготовка в ИБЦТ на тема:

„АЛБАНСКИЯТ ВЪПРОС ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА БЪЛГАРСКИТЕ ДИПЛОМАТИ
(1908 – 1912)”

Темата на дисертационния труд на докторант Илиана Илиева е оригинална и научно значима, тъй като фокусира вниманието върху проблем, който стои във връзка с най-динамичния период от развитието на националните борби на Балканите в навечерието на Балканската война, но досега е оставал недостатъчно разработен от нашата историческа наука. Погледът на българската дипломация към политическите проекти, организации и дейци на албанското национално движение е съставна част на българската външна политика при решаването на нейната стратегическа цел – националното обединение. Съпадението на защитата на такава тема в годината, когато честваме 100-годишния юбилей на Балканската война може и да е случайно, но още по-ярко подчертава навременността на подобно изследване. Научната актуалност и приложната значимост на дисертацията обаче произтичат преди всичко от обстоятелството, че албанският фактор все по-ярко изпъква на политическата сцена на Балканите и затова детайлното познаване на неговите исторически корени допринася за правилното му разбиране днес.

Безспорен принос на докторант Илиана Илиева, който предопределя научната стойност на нейната дисертация, е издирването, обработването и въвеждането в научно обръщение на огромна по обем и важна по съдържание архивна документация, в основната си част досега напълно неизползвана или малко позната. Архивните извори са черпени от 21 фонда на три исторически архивохранилища, като Централния държавен архив, Научния архив на БАН и Българския исторически архив при НБКМ. Сред тях се открояват фондовете на българските легации във Виена, Белград, Цетина, Цариград и Атина, на българските консулства в Македония, на Министерството на външните работи и изповеданията и на царската канцелария (ф. „Монархически институт”) в София, лични фондове на български държавници, политици и дипломати, съпричастни към описваните

събития и др. Заедно с богатата библиография, състояща се от публикувани документални сборници (6), дневници и спомени (13), вестници (7), брошури, речи и трактати (15), справочни издания (6) и изследвания (162), която в своята съвкупност обективно отразява степента на актуалното научно познание по темата в българската и в чуждата историография, дисертацията е поставена на солидна и обективна научна основа.

Дисертационният труд е структуриран в увод, пет глави с по 4 до 5 параграфа, заключение и списък на ползваните извори и литература. Избраният от докторант Илиана Илиева проблемно-хронологичен подход съответства на спецификата на дисертационната тема и изворовата база. Изложението вярно отразява развитието на албанския национален въпрос и дава възможност да се открият основните тенденции и реакции на българската дипломация спрямо него.

В увода са обосновани мястото и значението на Албанския въпрос в общия комплекс на национално-политическото развитие на балканските народи и е направен критичен анализ на съществуващата българска и чужда научна литература по проблема. Обективно и вярно е изтъкнато значението на Института по балканистика като историографска школа, която чрез публикациите на учени като Б. Соколова, К. Манчев, Б. Бобев, А. Желязкова, З. Първанова и др. определя насоката на албанистичните изследвания у нас.

Основното научно изложение, артикулирано в петте глави на дисертацията, проследява развитието на Албанския въпрос от избухването на Младотурската революция и опитите за конституционни реформи в Османската империя през 1908 – 1909 г. до поредното албанско въстание през 1912 г., кулминирало с превземането на Скопие, като обективно, точно и изчерпателно разкрива еволюцията на албанското движение от културна автономия към политическо самоопределение. Документалната плътност на научния наратив, наситен с много факти и детайли, привидно създава впечатление за тенденция към фактографско описателство, но в действителност представлява солидна научна канава, в която умело и ненаатрапчиво са втъкани най-важните авторски изводи. По този начин още по-ярко и експлицитно изпъква генетичното сходство на Албанския въпрос с българското национално движение в Македония, с който споделя типологично сходен организационен и политически модел на развитие, следван с известно историческо отстояние от албанските ръководители и дейци, но с предимството от възможността за корекция на допусканията от българските им предшественици грешки. Тази възможност за референтна оценка на албанското

национално движение в периода 1908 – 1912 г. е изключително важна и продуктивна за историците, които познават развитието на българското националноосвободително движение в Македония в края на XIX и началото на XX век и съставлява един от ценните научни приноси на дисертацията.

Специално внимание в дисертацията е отделено на дипломатическото представителство (от 1906 г. агентство, от 1908 г. легация) в Цетина, което се превръща във важен наблюдателен пункт на българската държава по отношение на националните и политическите тенденции сред албанците. В този контекст изпъква личността на д-р Недялко Колушев, който се налага като най-добрия български експерт по Албанския въпрос за своята епоха. Тази персонализация на българския поглед към албанците, която включва още Димитър Ризов, Атанас Шопов, Иван Икономов и други видни български дипломати, представени чрез анализа на техните рапорти, наблюдения и проекти, съпътства цялото изложение и представлява оригинален и полезен подход за решаване на поставените научни задачи.

Още първите консолидационни тенденции за формиране на обща платформа и солидарни действия на албанците, кулминирали с конгреса в Битоля през ноември 1908 г., привличат вниманието на българските дипломатически представители в региона към политическия потенциал на тяхното движение с оглед на българските национални интереси. Ценен принос на докторанта е откриването и подлагането на научен анализ на непознатия досега оперативен план на българската армия от края на същата година, който определя албанците като стратегически съюзник на България в една евентуална война за национално обединение, политически по-надежден от Сърбия заради нейните неприкрити политически аспирации към части от Македония. Закъснялата критична реакция от страна на Министерството на външните работи и изповеданията към този план хвърля нова светлина върху забелязаното вече в историографията раздвоение на българската външна политика на „военен“ и „граждански“ сектор. Отношението на България към Албанския въпрос в периода 1908 – 1912 г. всъщност до голяма степен се диктува от същите две ясно разграничени тенденции, които със свои специфични и често пъти противоположни средства, методи и цели оказват отпечатък върху развитието на Македонския въпрос в периода 1893 – 1908 г. Това раздвоение по отношение на албанското национално движение всъщност стои в основата на парадокса, разкрит като генерален извод от докторанта, че отличното експертно познание на българската дипломация не генерира ясно дефинирана и стриктно следвана българска политика. Казано накратко и с други думи – политическа експертиза има, политическа воля няма.

Тази отличителна характеристика на българската реакция по отношение на Албанския въпрос в навечерието на Балканската война е присъща на българската политика изобщо по много аспекти от осъществяването на стратегическата цел за националното обединение и затова конкретните изводи и приноси на докторанта придобиват по-широко научно и методологическо значение от хронологично-тематичните рамки на дисертационната тема.

Изследователският подход, научният анализ и обосноващите изводи на докторант Илиана Илиева са правилни и обективно разкриват същността и развитието на Албанския въпрос през погледа на българските дипломати. Авторът е изпълнила поставените научни цели, съжденията ѝ са ясни и прецизни, езикът научно издържан, логичен и точен. За това без съмнение я е подпомогнал нейният практически научен опит – докторантът има 5 публикации по темата в Известия на Националния исторически музей, както и три под печат в сборници с доклади от международни научни конференции.

Авторефератът синтезирано и точно пресъздава съдържанието, главните идеи и основните изводи на дисертацията.

В заключение мога да обобщя, че дисертацията „Албанският въпрос през погледа на българските дипломати” има безспорен приносен характер и обогатява българската историческа наука с ново научно и практически ценно познание. Дисертационният труд и другите публикации на докторанта свидетелстват, че тя притежава задълбочени теоретични знания в своята специалност и притежава способност за самостоятелни научни изяви. Всичко това ми дава пълно основание да гласувам с „ДА” и да предложа на членовете на Научното жури да гласуват за присъждане на научната и образователна степен „доктор” на Илиана Дончова Илиева.

София, 31 юли 2012 г.

Проф. дин Светлозар Елдъров